

СПІВВІДНОШЕННЯ ПІЗНАННЯ ТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

THE RELATIONSHIP OF KNOWLEDGE AND PROOF IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Долгополов А.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Процес доказування у теорії кримінального процесу є основоположною категорією, яка встановлює фундаментальні засади кримінальної процесуальної науки й становить зміст практичної діяльності як сторони обвинувачення, так і сторони захист та суду.

Проте, не зважаючи на те, що доказування у кримінальному процесі за останні десятиліття поповнилось багатьма новими знаннями завдячуючи застосуванню логічних, інформаційних, філософських методів пізнання (в тому числі і нетрадиційних), велика кількість проблем доказування залишається невирішеною, що, в свою чергу, має негативний впливає як на розробці засад кримінальної процесуальної науки, так і на правозастосовній діяльності.

Одним із найважливіших завдань сучасної Української держави і суспільства в цілому є забезпечення суворого дотримання законності, викорінення будь-яких порушень правопорядку, ліквідація злочинності, усунення причин та умов, що породжують та сприяють її розвитку. Уряд України намітив і виконує комплекс усіх заходів з виконання зазначених завдань. На сьогоднішній день особлива увага приділяють удосконаленню діяльності органів прокуратури, національної поліції, юстиції, судів, що покликані стояти на стороні законності, захисту прав громадян та інтересів суспільства.

Розслідування злочинів, розгляд і вирішення кримінальних справ у суді — це сфера кримінальної процесуальної діяльності зазначених органів. Процес доказування — це збирання, перевірка, оцінка доказів, обґрунтування висновків з метою встановлення об'єктивної істини і прийняття на її основі правильного, законного і справедливого рішення.

Теорія доказів являє собою частину науки кримінального процесу, яка присвячена вивченню процесу доказування при провадженні досудового розслідування і судового розгляду кримінальної справи.

Як і будь-яка наукова теорія, вона має внутрішню цілісність і відносну самостійність у рамках відповідної науки. Дійсно, як доказування не може бути відокремлене від усього кримінального процесу в цілому, так і теорія доказів не може бути ізольована від науки кримінального процесу. Як частина і ціле вони органічно пов'язані між собою.

Ключові слова: процесуальне доказування, доказ, пізнання, кримінальний процес.

The process of proof in the theory of the criminal process is a fundamental category that establishes the fundamental principles of criminal procedural science and constitutes the content of the practical activities of both the prosecution side and the defense side and the court.

However, despite the fact that evidence in the criminal process has been replenished with many new knowledge in recent decades thanks to the application of logical, informational, philosophical methods of cognition (including non-traditional ones), a large number of problems of evidence remain unsolved, which, in turn, has negative affects both the development of the principles of criminal procedural science and law enforcement activities.

One of the most important tasks of the modern Ukrainian state and society as a whole is to ensure strict compliance with the law, to eradicate any violations of the law and order, to eliminate crime, and to eliminate the causes and conditions that give rise to and contribute to its development. The Government of Ukraine has planned and is carrying out a set of all measures to fulfill the specified tasks. Today, special attention is paid to improving the activities of the prosecutor's office, the national police, justice, and courts, which are called to stand on the side of legality, protection of citizens' rights and public interests.

Investigation of crimes, consideration and resolution of criminal cases in court is the sphere of criminal procedural activity of the said bodies. The process of proof is the collection, verification, evaluation of evidence, substantiation of conclusions with the aim of establishing the objective truth and making a correct, legal and fair decision based on it.

The theory of evidence is a part of the science of the criminal process, which is devoted to the study of the process of proof during pre-trial investigation and trial of a criminal case.

Like any scientific theory, it has internal integrity and relative independence within the framework of the relevant science. Indeed, just as evidence cannot be separated from the entire criminal process as a whole, so the theory of evidence cannot be isolated from the science of the criminal process. As a part and a whole, they are organically connected.

Key words: procedural evidence, proof, cognition, criminal process.

Досліджуючи проблеми теорії й практики судових доказів, В.Т. Нор доказуванням називає «діяльність органів розслідування, прокурора і суду, а також інших учасників процесу, яка здійснюється у встановлених законом процесуальних формах і спрямована на збирання, закріплення, перевірку і оцінку фактичних даних (доказів), необхідних для встановлення істини у кримінальній справі» [1].

Ю.М. Грошевий та С.М. Стахівський вказують на те, що «доказування в кримінальному процесі включає в себе не тільки формування (збирання) та перевірку доказів, але й оцінку доказів та їхніх процесуальних джерел, тобто поєднання практичної та розумової діяльності суб'єктів кримінального процесу» [2].

«Доказування у кримінальному процесі традиційно описують у двох аспектах: як сукупність взаємопов'язаних процесуальних дій, що чітко здійснюються у встановленому законом порядку, спрямованих на пізнання обставин досліджуваного кримінального правопорушення шляхом збирання, перевірки, оцінки доказів та використання їх

з метою достовірного встановлення обставин кримінальної справи; як різновид процесу пізнання, розумову діяльність, що протікає відповідно до законів логіки у певних логічних формах з метою встановлення істини про обставини події кримінального правопорушення, причетних до нього осіб та обґрунтування процесуальних рішень, що приймаються суб'єктами доказування» [3].

С.М. Стахівський переконаний, «що як різновид процесу кримінально-процесуального пізнання, доказування під час досудового розслідування здійснюється у встановленому законом порядку у вигляді діяльності уповноважених державних органів та їх співробітників, метою дій яких є збирання, дослідження і оцінка фактичних даних щодо обставин, встановлення яких. потрібне для правильного вирішення кримінального провадження, встановлення істини і вирішення завдань кримінального процесу. Норми процесуального права, якими регламентовано мету, порядок, межі і зміст такої діяльності, складають сутність доказового права. Але доказування – це не просто процесуальна

діяльність, це процесуальна пізнавальна діяльність. Водночас завдання доказування вужчі від завдань пізнання, а саме доказування виникає як результат пізнання, його елемент, який не може замінити собою все пізнання. Об'єкт кримінально-процесуального пізнання ширше за об'єкт кримінально-процесуального доказування тому, що пізнання спрямоване на встановлення істини у кримінальному провадженні у всьому різноманітті юридично значущих проявів, а доказування передбачає суворо визначене обґрунтування існування факту злочинного діяння і вини конкретної особи у конкретному діянні» [3].

Водночас, варто зазначити й те, що Шумило А. вказує, що «кримінально-процесуальне пізнання виходить за межі кримінального процесу, розповсюджується на події й факти що лежать навколо злочину чи кримінального проступку і відбивають доволі різноманітні, навіть не пов'язані з його вчиненням обставини, тоді як кримінально-процесуальне доказування в основі своїй обмежено процесом» [4]. І тому помиляється А.А. Давлетов, який стверджує, «що процесуальне пізнання це процес, в якому досліджуються тільки докази. Перш ніж докази стануть предметом дослідження з метою їх пізнання в межах кримінального процесу, треба здійснити низку розумових, логічних, не процесуальних заходів, які мають на меті конкретизацію самого дослідницького процесу, вивчення обставин виникнення і реалізацію можливостей отримання доказів, аналіз способів і засобів отримання інформації, яка може мати доказове значення».

«Водночас межі пізнавальної діяльності визначаються об'єктом пізнання та його предметом, а доказування – всебічністю, повнотою та належністю. При цьому досить важливим чинником, який впливає на повноту дослідження обставин злочину, є теоретичні знання, практичний досвід та інтелектуальні здібності слідчого (прокурора)» [1].

Отже, «поняття «докази» і «доказування» мають декілька значень. Як докази розуміють і джерела фактичних даних, і власне фактичні дані, що використовуються для обґрунтування істинності висновку. Доказуванням у кримінальному провадженні В.Т. Нор називає «і дії уповноважених осіб, що мають на меті збирання відомостей про фактичні дані, і вчинення процесуальних дій з метою отримання висновків, які слугуватимуть джерелами доказів, і розумовий процес обґрунтування висновків, і процес їх оцінки суб'єктами доказування. Завданням логіки є розроблення структури, складових елементів, правил доказування, криміналістика розробляє інструментарій доказування у вигляді техніко-криміналістичних засобів, тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, методичних рекомендацій щодо порядку й правил розслідування окремих видів злочинів, а кримінальний процес наповнює структуру доказування своїм змістом. Водночас правила доказування залишаються незмінними і для логіки, і для юриспруденції загалом, і для криміналістики та кримінального процесу зокрема» [1].

«Співвідношення пізнання та доказування є базисом кримінально-процесуальних правовідносин, дехто з науковців пропонують навіть теорію доказів називати теорією кримінально-процесуального пізнання» [3].

Шумило А. вказує, «що поняття пізнання і доказування мають різне значення: предмет пізнання ширший

за предмет доказування; пізнання і доказування різні за обсягом роботи, яку виконує процесуально уповноважений суб'єкт у пошуках доказів; пізнання іноді обмежується встановленням якоїсь обставини, яка використовується як знання за межами процесу доказування (наприклад, для орієнтування); доказування ж передбачає і з'ясування факту уповноваженим суб'єктом, і перетворення його з факту «для себе у доказовий факт. Наведена ідея зводиться до того, що доказування має, крім пізнавальної, неодмінно і засвідчувальну сторону, тобто пізнання, яке здійснюється у кримінальному процесі, вимагає процесуального закріплення і офіційного засвідчення інформації про обставини кримінального провадження» [4].

Доказування передбачає збирання, перевірку та оцінку доказів і за своєю сутністю є окремим випадком. всезагального процесу пізнання, обмеженого рамками кримінального судочинства, якому притаманні певні особливості, що відрізняють його від інших видів пізнавальної діяльності.

Шумило зазначає, що «під час доказування в кримінальному процесі користуються готовими, сформованими доказами. Відповідно до цього саме докази є засобом доказування, тим важелем, за допомогою якого суб'єкт доказування отримує результат, обґрунтовує наявність або відсутність обставин, що мають значення для кримінального провадження, відтворює справжню картину того, що сталося, не лише для себе, але й для інших учасників кримінального судочинства, а також і для громадськості загалом. Проте в процесі доказування важливе значення має інтуїція. Інтуїція – це результат розумового процесу, вона існує об'єктивно, незалежно від волі й свідомості суб'єкта пізнання і водночас може активно використовуватися цим суб'єктом пізнання процесів і явищ саме з метою доказування. Варто погодитися з М.С. Шумило в тому, що інтуїтивна здогадка перетворюється на більш-менш обґрунтовану гіпотезу. Її позитивне значення полягає в тому, що вона є підґрунтям для побудови нових здогадок і гіпотез, тим самим наближаючи суб'єкт доказування до істини. Збіжні думки висловлює й В.О. Коновалова, вказуючи на те, що розумова діяльність слідчого, пов'язана з оцінкою наявної інформації, не завжди підкорена законам логіки, коли умовиводи передбачають сувору послідовність. В багатьох випадках за малого обсягу інформації або її відсутності припущення, що народжуються, можуть мати в своїй основі інтуїтивне мислення. Процес пізнання при розслідуванні злочинів визначається логікою мислення. Правильне усвідомлення фактів, які спостерігаються, встановлення їх причинних відносин, побудова обґрунтованих версій, оцінка отриманих даних є необхідними етапами встановлення істини» [4].

Проте в пізнанні, що відбувається під час кримінального провадження, не варто надавати інтуїції надмірного значення. Свого часу М.С. Строгович вказував на те, «що інтуїтивні висновки виходять з емоційного боку пізнання, не піднімаючись до пізнання логічного» [5].

На мою думку, пізнання в кримінальному провадженні повинно ґрунтуватися на дослідженні встановлених слідчим, прокурором доказів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нор В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів: навч. посіб. Львів, 1978. 112 с.
2. Groshoviy Yu. M., S. M. Stakhivskiy. Докази і доказування у кримінальному процесі : науково-практичний посібник . Київ. 2006. 272 с.
3. Журавель В. А. Досягнення науки і потреби практики як підґрунтя вдосконалення засобів фіксації доказової інформації: збірник наукових праць. – Харків, 2009. 21 с.
4. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України : монографія. Харків, 2001. 320 с.
5. Малахова О. В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінальнопроцесуальному доказуванні: автореф. дис. канд. юрид. наук: Одеса, 2016. 20 с.